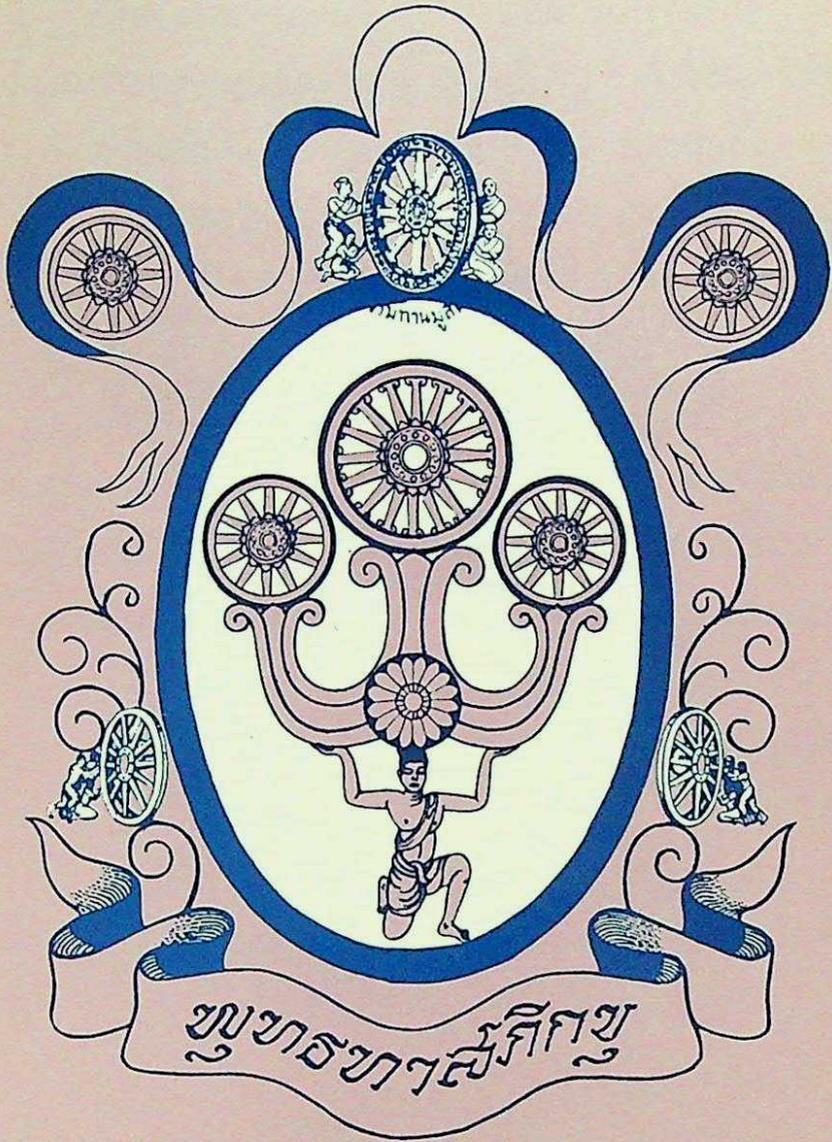

ธรรมศาสตร์ในการเปิดสวรรค์

[ชุดหมอนล้อ อันดัม ๘๐]

อุทิศนา

จักรธรรมะมาลัย	จะหมუნทั่วทั้งธาษตรี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธทรงประสงค์ ๖
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปน้โลกให้อยู่ง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๖
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่สู่เดรัจฉาน ๖
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๖
บรรช้ทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ๖
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งธาษตรี ๖

พ.ท.

๒๕๒๓

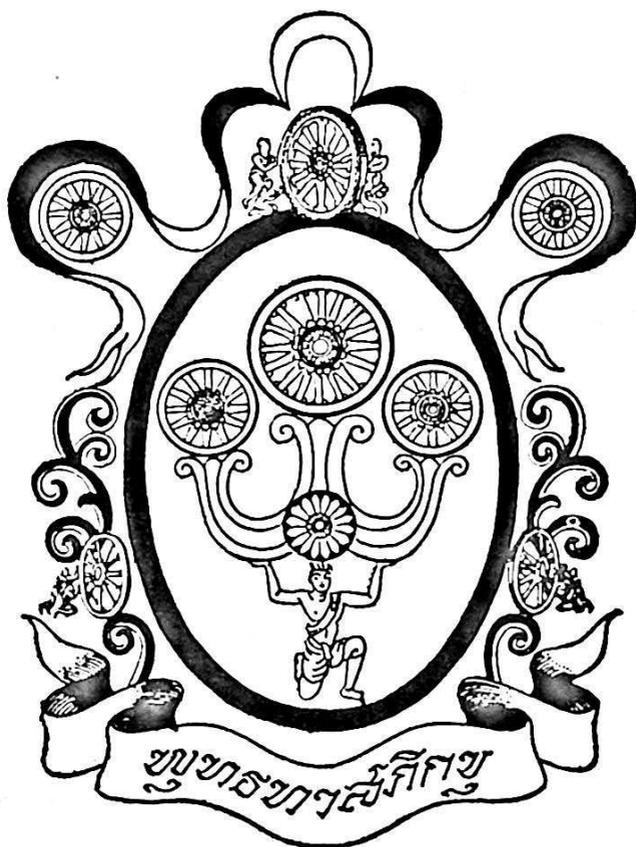
พิมพ์ที่ : มิตรนราการพิมพ์

259/142 ซอยพิบูลย์เวศม์ 2 สุขุมวิท 71 พระโขนง คลองเตย กรุงเทพฯ 10110

โทร 392-0146 แฟกซ์ 381-0238

ธรรมศาสตร์ในการเปิดสวรรค์

[ชุดหมอนล้อ อันต์บ ๘๐]

๑๗ ตุลาคม ๒๕๔๐

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๕,๐๐๐ เล่ม

เมื่อไร จะโต?

๑) ท่านอาจารย์! เมื่อไร ผม จะโต ของฉันหรือ
นี่?

ตอบ: เมื่อแกรู้ค่ามัน เมื่อรู้
ไม่เท่าไร, ไม่ควรไร, ป่วย ฯลฯ

๒) เมื่อไร จะโตให้พบาท ?

ตอบ: เมื่อรู้ค่า มันเมื่อไรให้
อากดี, ไม่ควรไร ที่โตไร

อากดี, ไม่ควรไร ที่โตไร

คำปรารภ

การจดบันทึกหนังสือชุดขนาดเล็กระหว่างวันที่ ๑๕ ถึง ๒๕
พฤษภาคม ได้โดยประสงค์เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่
ของชนชั้นต่าง ๆ ในเมืองกรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ
ในเขตภาคกลางตอนบน

ที่มา: เป็น ประวัติชีวิต ของชีวิต, แต่จะสนใจ
กับเพียงประวัติชีวิตที่พอจะหาได้บ้าง. ชีวิตที่ขาด
ประวัติชีวิตที่แท้จริง เป็น ชีวิตที่พอได้ และ เป็นของจริง.
เรื่อง ซึ่งเรียกว่า การศึกษาของชนชั้นกลาง เพราะขาดประวัติชีวิต, และ
ที่จะมีประวัติชีวิตไม่ได้เลย. ความจริงชีวิตที่แท้จริง
ความเป็น เป็นความจริง ของแต่ละคน และ ความเป็น
ความจริง แก่กันและกัน และ การเข้าถึง ระดับชีวิตที่
มีที่จริง.

เป้าหมายของงานวิจัย ที่ถูกตั้งขึ้นคือ คือ การศึกษา
คน มีคุณภาพความเป็นมนุษย์ที่พอได้ และมีความเคลื่อนไหว
ชีวิตที่ มีชีวิต ไปชนแต่ละคนและ ชีวิต อยู่ภายใต้การ
มี และ และ และ. ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต
ศึกษา ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต
มนุษย์ ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต

ขั้นตอนของงาน และ ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต
การศึกษา ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต
ชีวิต; และ ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต ชีวิต

ธรรมศาสตร์ในการเปิดสวรรค์

นักศึกษา ผู้บวชเพื่อโอกาสศึกษาธรรมเป็นพิเศษ ทั้งหลาย,
ในการบรรยาย เรื่องธรรมศาสตร์เพื่อโลกปัจจุบัน เป็น
ครั้งที่ ๑๐ นี้ ผมจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า ธรรมศาสตร์ใน
การเปิดสวรรค์ อันดับแรก.

ขอให้ทบทวนถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ซึ่งเราได้กล่าว
กันโดยหัวข้อว่า ธรรมศาสตร์ในการปิดบាយ เป็นอันดับแรก,
ส่วนวันนี้ก็เป็น การเปิดสวรรค์ ในอันดับแรก ด้วยเหมือนกัน;
ข้อนี้หมายความว่า ในการที่จะปิดบายหรือจะเปิดสวรรค์ ก็

ล้วนแต่ต้องใช้ธรรมศาสตร์. เป้าหมายอันแรกของการใช้ธรรมศาสตร์ คืออธิบายมุข จะต้องปิดอธิบาย คืออธิบายนั่นเองเป็นเป้าหมายอันแรก ที่เราจะต้องปิด, ที่นี้สวรรค์เป็นเป้าหมายอันที่สอง ที่เราจะต้องทำให้มีขึ้นมาให้จนได้ คือเปิด.

เรื่องนรกเรื่องสวรรค์นี้ก็ได้พูดกันแล้วว่า โดยภาษาคนหมายความว่าอย่างไร โดยภาษาธรรมหมายความว่าอย่างไร, โดยภาษาคนอยู่ที่ไหน โดยภาษาธรรมมันอยู่ที่ไหน, กระทั่งว่าสวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ในใจ. ที่นี้จะเปิดสวรรค์กันที่ไหน? นี่ก็เช่นเดียวกับปิดนรก จะปิดกันที่ไหน? ที่ตาหู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือ ที่กาย วาจา ใจ นี่เป็นถูกต้องที่สุด.

การเปิดสวรรค์ในที่นี้ จะได้กล่าวถึงทิศทั้ง ๖ ซึ่งเมื่อบุคคลจัดหรือกระทำดีแล้ว ก็จะเป็นสวรรค์ แล้วคนนั้นก็จะมีสวรรค์ ถึงขนาดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้; นี่จึงเรียกว่าสวรรค์ก็อยู่ในอกอยู่ในใจ อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้. ขอให้ตั้งใจฟังเรื่องทิศทั้ง ๖ ที่ถ้ากระทำกันอย่างถูกต้องแล้ว จะเป็นการเปิดสวรรค์ได้อย่างไร.

ในขั้นแรกอยากจะทำให้เข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมในฐานะที่

เป็นหน้าที่ให้ชัดเจนกันเสียขั้นหนึ่งก่อน ต้องระลึกรู้ถึงธรรมะ ๔ ความหมายว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นธรรมชาติ, ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ, ธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, แล้วธรรมะในฐานะที่เป็นผลที่เกิดมาจากหน้าที่.

ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่

ปหัตตัพพธรรมและภาเวตัพพธรรม

เดี๋ยวนี้เราจะพูดกันถึง ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่ ก็คือ ธรรมะในความหมายที่ ๓ นั้นเอง. ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่ นี้ ต้องแยกออกเป็นสองฝ่าย, ตามหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา จะแยกออกเป็นสองคำ ซึ่งจะขอให้จำไว้ให้ดีๆ จะเป็นประโยชน์มาก เกี่ยวกับหลักธรรมะในโอกาสข้างหน้า. ปหัตตัพพธรรม นี้ อย่างหนึ่ง, ภาเวตัพพธรรม นี้ก็อย่างหนึ่ง เป็นสองอย่าง มันตรงกันข้าม; ปหัตตัพพธรรม แปลว่าสิ่งที่ต้องละ, ภาเวตัพพธรรม สิ่งที่ต้องเจริญ คือทำให้มันมากขึ้น.

หน้าที่ของคนเรา เกี่ยวกับธรรมะแล้วก็มี ๒ อย่าง หรือสองฝ่าย; ฝ่ายที่ต้องละออกไปเสีย กับฝ่ายที่ต้องทำให้มีขึ้นมา. เอ่ยขึ้นเพียงเท่านี้ ก็พอจะเข้าใจกันได้บ้างแล้ว แต่อาจจะไม่รู้จักชื่อ ที่ใช้เรียกกันในภาษาทางศาสนา มี ๒ คำ ขอให้จำให้แม่นยำ มันจะใช้ได้ตลอดไป จนถึงขั้นสูงสุดคือบรรลุมรรค ผลนิพพาน ก็ไม่พ้นจาก ๒ คำนี้ ส่วนที่ละก็ต้องละ ส่วนที่ทำให้มีก็ต้องทำให้มี.

ส่วนที่ละจะเรียกกันได้หลายระดับเหมือนกัน คือ *เว้นขาด*, หรือว่า *บรรเทา* ให้เบาบางลง, หรือ *ขูดเกลา* ให้มันบาง ให้มันเกลี้ยง, หรือว่า *ตัดรอน* ลิดรอนไปตามลำดับ กระทั่งว่าตัดให้ขาดไม่มีอะไรเหลือ; ส่วนที่ต้องละหมายความว่าอย่างนี้ อะไรจะต้องละกันโดยหลักเกณฑ์อันนี้ ก็คอยดูกันต่อไปข้างหน้า. นี่อย่างที่กล่าวมาแล้วก็มีอยู่ คืออธิบายมุขจะต้องละ หรือบรรเทา ขูดเกลา ตัดรอน กว่ามันจะเด็ดขาด แต่ยังมีอีกมาก โดยเฉพาะเรื่องของกิเลสจะต้องละ.

ที่ในส่วนที่จะต้องทำให้เจริญ ภาเวตัพพะ ก็คือทำให้มันมากขึ้น, หรือสะสมไว้, หรือสืบต่อให้มันติดต่อกันเข้าไว้ อย่า

ให้ขาดตอน, แม้ที่สุดแต่ตั้งต้นริเริ่มขึ้นมา ก็รวมอยู่ในข้อนี้ เรา ริเริ่ม แล้วก็สืบต่อ แล้วสะสมก็ทำให้มาก ก็ทำให้เจริญรุ่งเรือง; นี่เป็นเรื่องฝ่ายดีหรือฝ่ายบุญหรือฝ่ายที่มันจะเจริญไปถึงมรรคผล นิพพาน.

แต่แล้วก็ดูให้ดีกว่า มันจะขนานคู่กันไป ถ้ายังไม่เคยสังเกต ก็ขอให้สังเกตเสียเดี๋ยวนี้; เดี่ยวก็จะไปบ้ามั่วแต่พัฒนา ไม่รู้ เรื่องที่จะต้องละ แล้วมันก็จะเพ้อ. เดี่ยวนี้เราบ้าพัฒนากันจน เพ้อ แต่ไม่ได้ละสิ่งที่ต้องละ พัฒนานั้นกลายเป็นอันตรายก็มี; ส่วนที่ต้องละออกไป ก็ต้องละออกไป ส่วนที่พัฒนาก็ต้อง พัฒนา มิฉะนั้นแล้วมันจะกลายเป็นพัฒนาส่วนที่ต้องละ.

เดี๋ยวนี้เราพัฒนาอบายมุขกันเป็นส่วนมาก หรือเป็น ส่วนใหญ่ อย่างที่กล่าวมาแล้ว *ดื่มน้ำเมา* ดูพัฒนากันเป็นการ ใหญ่, *เที่ยวกลางคืน* ก็มีอะไรมากเหลือเกิน โดยเฉพาะใน กรุงเทพฯ, *การเล่น* ก็มาก, *การพนัน* ก็มหาศาล, *เกียจคร้าน* ทำการงาน ก็ยิ่งวัฒนา คือชอบใช้คนอื่นทำ แม้ที่สุดแต่ ใช้เครื่องจักรทำนี่ มันก็เพ้อออกมา เป็นปัญหาคนไม่มีงานทำ เพราะเครื่องจักรเอาไปทำเสียหมดอย่างนี้ มันไม่รู้จักสิ่งที่มัน

ต้องขนานกันมา, *คบคนชั่วเป็นมิตร* ก็กำลังพัฒนาด้วย เหมือนกัน คือพวกที่เป็นวัตถุนิยม ก็เอาความยุ่งยากลำบากมาให้ เรากลับต้อนรับ ที่เป็นเรื่องธรรมเนียม ก็ไม่ค่อยจะสนใจ.

เอาละ เป็นอันว่า ขอให้สนใจให้มันถูก ว่ามันต้องเคียงคู่ กันไป เรื่องละกับเรื่องทำให้เกิดมี; เช่นต้องละชั่วแล้วก็ทำดี ทำดีโดยไม่ละชั่วมันก็ทำไม่ได้ ส่วนชั่วมันก็ต้องละ ส่วนดีมันก็ต้องทำ, แม้ว่าเราจะอาบนํ้าอย่างนี้ มันก็ต้องชำระชะล้างส่วนสกปรกออกไป ส่วนที่สะอาดมันจึงจะเกิดขึ้น. ไม่มีอะไร ที่ว่า เราจะแยกกันทำ โดยที่ว่าจะละส่วนเดียว หรือเจริญส่วนเดียว; ถ้าเรารับประทานเข้าไป เราก็ต้องถ่ายออกมา อย่างนี้เป็นต้น นี้ หุดคำหยาบ.

ฉะนั้นจะต้องดูให้พร้อมกันไป ว่าเราจะต้องละอะไร เรา จึงจะทำอะไรได้ เป็นอย่างนั้น; จะเป็นนักบวชที่ดี ก็ต้องทำพร้อมกันทั้งสองอย่าง ส่วนหนึ่งต้องละก็ละไป ส่วนหนึ่งต้องทำให้มันขึ้นมากก็ทำให้มันขึ้นมา, ถึงชาวบ้านก็เหมือนกัน จะต้อง *ละอายมุข* ต้องทำให้ถูกต้องในส่วนที่เป็นสวรรค์ คือ *หน้าที่การงาน* ต่างๆ ที่จะทำให้มันเจริญขึ้นมา.

ครั้งที่แล้วเราพูดกันถึง ฝ่ายที่ต้องละด้วยธรรมศาสตร์ เป็นการปิดอบาย, วันนี้นำกล่าวถึงฝ่ายที่ต้องสร้างด้วยธรรมศาสตร์ เป็นการเปิดสวรรค์. นี้ขอให้ความหมายของคำสองคำ ว่า ละกับเจริญหรือสร้างก็ได้ อันหนึ่งละอันหนึ่งสร้างคู่กันไป.

วันนี้เรากำลังพูดถึงการสร้าง หรือฝ่ายที่ทำให้มีขึ้นมา ที่เรียกว่าเปิดสวรรค์. จะยกเอาเรื่องของขมราวาสมาพูดเป็นอันดับแรก ดั้งนั้นจึงจัดเป็นอันดับแรก ของการปิดอบายและการเปิดสวรรค์ ละอบายมุขได้ก็เป็นการปิดอบาย ทำทิสทั้ง ๖ ให้สว่างไสวได้ ก็เป็นการเปิดสวรรค์; เราจะพูดถึงเรื่องทิสทั้ง ๖ ที่ต้องทำให้สว่างไสว.

เปิดสวรรค์ด้วยการไหว้ทิสทั้ง ๖

เรื่องทิสทั้ง ๖ นี้ก็เป็นเรื่องสำหรับผู้ครองเรือน ตามพระบาลีที่กล่าวนั้น ก็ตั้งต้นขึ้นด้วยขมราวาสคนหนึ่ง เขาไหว้ทิสทั้ง ๖ ทุกวัน, นุ่งผ้าเปียกไปยืนอยู่ที่ทาง ๔ แพร่ง พระอาทิตย์ขึ้นมา ก็ทำการไหว้ทิสทั้ง ๖. พระพุทธเจ้าท่านไปเห็นคนๆนี้

กำลังทำอย่างนี้ ถามว่ากำลังทำอะไร? คนนั้นก็บอกว่า ทำตามที่ได้สั่งให้ทำสืบ ๆ กันมา ใหว้ทิสทั้ง ๖. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ดีเหมือนกัน แต่พวกเราไม่ทำกันอย่างนั้น.

นี่ขอร้องเป็นพิเศษ ให้พวกคุณจำให้แม่นอย่า ให้รู้จักมรรยาท หรือลักษณะเฉพาะ หรือวิธีปฏิบัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระศาสดาของเรา; เมื่อท่านเห็นใครทำอะไรอยู่ อย่างที่ท่านไม่เห็นด้วย ท่านจะไม่ประณามเขาว่าผิด แม้จะจริงว่าผิด ก็จะไม่พูด แต่ท่านจะตรัสว่า เรามีวิธีทำอย่างอื่น, ไม่ว่าเรื่องอะไร ท่านจะบอกว่า ในพวกเราหรือในหมู่พระอริยเจ้าก็ตาม เขาทำกันอย่างอื่น.

จะนั้นในวันนั้น ท่านก็ได้ตอบคนที่กำลังใหว้ทิสนี้ว่า ในพวกเรานี้เราทำกันอย่างอื่น. คนนั้นก็สนใจขึ้นมา ก็ทูลถามว่า ทำอย่างไร? ท่านก็บอกวิธีใหว้ทิสทั้ง ๖. นี่คือต้นเหตุที่จะเกิดเรื่องทิสทั้ง ๖ ขึ้น ในคัมภีร์ของพุทธบริษัท.

คนแต่กาลก่อน เขาคงจะมีเหตุผลหรือมีอะไร สำหรับใหว้ทิสทั้ง ๖ ไม่อย่างนั้นเขาจะทำไปทำไม มันต้องมีเหตุผลสำหรับเขา หรือว่ามีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ต้องทำอย่างนั้น;

แล้วมันยิ่งกว่านั้นก็คือว่า เขาอาจจะเคยทำกันมาถูกต้องรู้ความหมายดี นึกคิดถูกต้อง แต่ต่อมามันเลื่อนไป ก็เหลือแต่พิธีรีตองนี่ก็มี.

เรื่องไหว้ทิศทั้ง ๖ ที่ไหว้ด้วยความเชื่ออย่างนายคนนั้น มันก็ต้องเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นเรื่องขลัง แล้วเขาก็บอกไม่ได้ว่าทำไมต้องทำ มีแต่บิดามารดาเขาแนะให้ทำ เขาก็ต้องทำ เขาคงทำด้วยความยึดถือ ว่าเป็นของขลังหรือของศักดิ์สิทธิ์.

แต่ผมได้สังเกตเห็นอยู่อย่างหนึ่งว่า เจตนาอันแท้จริงของคนแรกที่บัญญัติอะไรลงไปนั้น เขาก็ต้องการจะให้ทำให้มันถูก ไม่ใช่มุ่งมายอะไร แต่จะบอกกันตรง ๆ นี้คนมันไม่ทำ ก็ต้องบอกไว้ในฐานะเป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์เพื่อคนมันกลัว, หรือมันอยากจะให้ได้มีโชคดีอะไรทำนองนั้น มันก็ทำไป; ต่อไปนาน ๆ เข้ามันก็รู้ความหมาย ก็ทำให้ถูกความหมายได้เหมือนกัน. ถ้าไม่ฝากไว้ในลักษณะที่เป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์แล้ว ไม่ค่อยมีใครรักษาไว้ ให้มันสืบต่อกันมายืดยาวเป็นร้อยปีพันปีได้ ก็ต้องพูดไว้ในลักษณะที่เป็นของขลัง ของศักดิ์สิทธิ์ หรือของน่ากลัว.

อย่างที่จะห้ามไม่ให้เด็กชน เขาก็ต้องพูดไว้ในลักษณะที่น่า

กล้วยหรือของขลัง เช่นว่าฟ้าผ่า ถ้าไปเล่นกับหมาฟ้าผ่า, หรือ
 เอาขันไปรองน้ำที่รองน้ำ มันจะถูกฟ้าผ่า มันกลัวมันก็ไม่กล้าทำ;
 แต่ถ้าพูดว่าขันมันจะแตก เด็กมันก็ไม่เชื่อ แตกกี่ข้างเป็นไร แต่
 ถ้าฟ้าผ่า มันกลัว มันก็ไม่ต้องพูดกันมาก. หรือจะให้ทำอะไรสัก
 อย่างหนึ่งที่เป็นฝ่ายดี พูดตรง ๆ มันก็ไม่ค่อยจะทำ แม้ที่สุดแต่ว่า
 จะนอนต้องล้างเท้าเสียก่อนอย่างนี้, จะรับประทานอาหารต้อง
 ล้างมือเสียก่อนนี้; ถ้าพูดตรง ๆ มันไม่ค่อยเชื่อ ต้องพูดให้มัน
 รุนแรงเข้าไว้ ว่าจะเป็นอย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ จะมีโชคดี เทวดา
 ช่วย ต้องพูดไปทำนองนั้น เด็ก ๆ จึงจะสมัครล้างเท้าก่อนนอน
 หรือว่าล้างมือก่อนรับประทานอาหาร. ฉะนั้นขอให้ปฏิบัติให้ถูก
 ต้อง ต่อสิ่งที่เขาถือกันมา ในฐานะเป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์
 อะไรทำนองนี้ มันไม่ได้ไร้เหตุผล มันซ่อนอยู่ข้างใต้นั้น.

ที่นี้คน ๆ นี้ที่กำลังไหว้ทิสอยู่ นี้ เขาก็ยังไม่รู้ความหมายที่ดี
 กว่านั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงแนะนำให้ ว่าไหว้ทิสกันแบบ
 ของพระอริยเจ้า เขาไหว้กันอย่างนี้ ๆ. นี้ก็จำแนกทิสนี้เป็น ๖ ทิส
 คือทิสตะวันออก ทิสตะวันตก ทิสเหนือ ทิสใต้ แล้วก็ทิสข้างบน
 ทิสข้างล่าง เขาจำแนกเป็น ๖ ทิส, นี้เป็นของโบราณ ก่อน

พุทธกาลก็ได้ วิธีกล่าวถึงทิสในทางธรรมะในทางศาสนานี้ ก็จะใช้กล่าวกันอย่างมี ๖ ทิสอย่างนี้แหละ; จำไว้ด้วยก็ดี ในฐานะที่เป็นทิส.

ทิสไปตรงหน้าก็เรียกว่าปุริมทิส ปรัตถิมทิส ทิสตะวันออก, ทิสเบื้องหลังก็ *ปัจฉิมทิส* คือทิสตะวันตก, ทิสข้างซ้ายก็เป็น *อุตตฺรทิส*, ทิสข้างขวาก็เป็น *ทักษิณทิส*, ข้างล่าง *เหมฐิมทิส*, ข้างบน *อุปริมทิส* ก็เลยได้เป็นทิสเบื้องหน้า ทิสเบื้องหลัง ทิสเบื้องซ้าย ทิสเบื้องขวา ทิสเบื้องบน ทิสเบื้องล่าง.

ทุกคนจะต้องปฏิบัติให้ทิสเหล่านี้สว่างไสว, คำว่าสว่างไสวก็คือถูกต้อง ถ้าเหลียวไปมันมืดมน แล้วมันก็ผิด ก็มีแต่โทษหรืออันตราย ต้องทำให้ทิสนี้สว่างไสว.

ถ้าดูอีกทีหนึ่ง เขาก็มุ่งหมายจะให้มันเป็นรอบตัวรอบด้าน เหมือนกับแสงสว่างที่มันออกจากจุดที่เกิดแสง มันออกรอบด้าน ฉะนั้นดวงไฟมันมีแสงรอบด้าน; แต่เราก็แยกให้เป็นส่วนๆ ซีกข้างหน้า ซีกข้างหลัง ซีกข้างซ้าย ซีกข้างขวา ซีกข้างบน ซีกข้างล่าง ก็หมายความว่ามันเป็นรอบตัว, มันทิสรอบตัวเรา ก็แยกเป็น ๖ ทิส ๖ ส่วน. แล้วมันก็ได้แก่ปัญหาต่างๆที่จะเข้า

มารอบด้านนั่นเอง ปัญหาสังคมรอบด้าน รอบตัวเรา มันก็ได้แก่
ทึกรอบตัวเรา.

ทำไมต้องเรียกว่าปัญหาสังคม? ก็เพราะมันหมายถึงข้าง
นอกออกไปจากตัวเรา; นี่ทึคทั้ง ๖ หมายถึงรอบตัวเรา นอก
ไปจากตัวเรา ได้แก่ปัญหาทางสังคมรอบด้าน. สังคมก็มี
ความหมายว่า นอกจากตัวเราแล้วก็เป็นสังคมทั้งนั้น แม้แต่บุตร
ภรรยา สามีนี่ก็ต้องเรียกว่าบุคคลที่ ๒ แล้ว; ถ้าเป็นบุคคลที่ ๒
ก็จัดไว้ในฝ่ายสังคม แต่มันสังคมใกล้ชิดเท่านั้นเอง. นี่ปัญหา
สังคมรอบด้าน ได้แก่ทึกรอบตัว ต้องทำให้สว่างไสว; ถ้าแต่ละ
ทึคมันมืดมิด แล้วจะอยู่อย่างไรคิดดูซิ อยู่ในท่ามกลางความมืด
แล้วจะอยู่ได้อย่างไร ต้องอยู่ในท่ามกลางแสงสว่าง หรือความ
อบอุ่น.

เดี๋ยวนีเรากำลังไม่รู้เรื่องปัญหาสังคม ขนาดที่ไม่รู้จักแบ่ง
แยกให้เป็นทึค เป็นทึคๆไป มันก็เลยปนกันยุ่ง ก็ใช้ความคิดชั่ว
ขณะ commonsense หรือจะเป็นความอวดดีด้วยซ้ำไป ที่มัน
จะแก้ปัญหเหล่านี้ มันก็ทำไม่ได้. ฉะนั้นขอให้สนใจวิธีที่
พระพุทธเจ้าหรือว่าบัณฑิตทั้งหลาย เขาก็แบ่งไว้เป็นทึคๆ

ทิสๆทางๆไป อย่าให้ปนกันยุ่ง แล้วก็แก้ไปด้วยการเดา แล้วมันปนกันยุ่ง, แยกออกเป็นทิส แล้วก็ไม่ต้องเดา ก็แก้กันเฉพาะทิสได้.

มันจะต้องสางปัญหา แต่ละด้านละทิสให้มันดี ถึงขนาดที่เรียกว่า ใช้ธรรมศาสตร์ากันเลย; ถ้าแก้ปัญหแต่ละทิสทุกทิสได้ มันก็เหมือนกับมีการเปิดสวรรค์ออกมา ก็ได้รับประโยชน์จากสวรรค์ ซึ่งในที่นี้เป็นชื่อของความสุข ตรงกันข้ามกับอบาย ซึ่งเป็นชื่อของความทุกข์.

ถ้าพูดกันตามจริง ไม่ลำเอียงไม่บิดพลิ้ว ก็จะต้องพูดว่า คนในโลกนี้ ไม่มีเทคนิคเรื่องทิสทั้ง ๖; แม้พวกพุทธบริษัทในพุทธศาสนานี้ ก็ไม่ค่อยสนใจเรื่องทิสทั้ง ๖ แต่กลับไปมีทิสชนิดที่มันคล้ายๆกับของนายคนนั้น: เช่นเขามีพระอรหันต์ ๘ ทิส เขามีกันมาก ยังมาวานผมช่วยเขียน ผมบอกเขียนไม่เป็น เขียนลวดลายอะโรบนแผ่นผ้า พระอรหันต์ ๘ ทิส เขียนไม่เป็น ไม่สนใจ แต่อยากจะทำให้สนใจเรื่อง ๖ ทิส นี้ให้มากกว่า แล้วก็เข้าใจพอที่จะอธิบายได้. เป็นเรื่องน่าขัน ที่มันจะย้อนกลับไปหาความมมงาย สำหรับคนขี้เกียจ, สำหรับคนขี้ขลาด, สำหรับ

คนเอาเปรียบ มันไม่ต้องการจะปฏิบัติอะไร เอาแต่จะไหว้ จะ
บวงสรวง จะอ่อนนวย เพื่อเอาประโยชน์กันมากมายทีเดียว.

นี้มาดูทิศแต่ละทิศกันดีกว่า ทิศเบื้องหน้าถึงถึงบิดามารดา,
ทิศเบื้องหลังบุตรภรรยา, ทิศเบื้องซ้ายก็มิตรสหาย, ทิศ
เบื้องขวาก็ครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องบนสมณพราหมณ์,
ทิศเบื้องล่างทาสกรรมกร.

เพียงแต่ออกชื่อมาเท่านั้นแหละ ก็ให้เห็นลู่ทางแล้ว ว่า
ท่านมีอะไรเป็นหลัก ที่จะจัดกันอย่างไร มองตรงหน้าเราออกไป
เจอบิดามารดา, บุตรภรรยาไว้ข้างหลัง, มิตรสหายเพื่อนอยู่
ข้างซ้าย, ครูบาอาจารย์อยู่ข้างขวา, ข้างบนสมณะหรือบรรพชิต,
เบื้องล่างก็เป็นทาส กรรมกร บ่าวไพร่. นี่มันมีหลักที่แสดงเหตุ
ผลอยู่ในตัวเอง หรือแม้จะพูดโดย logic มันก็ยังเหมาะสม ที่
แบ่งทิศทางกันอย่างไร เมื่อแบ่งกันเด็ดขาดไปอย่างนี้ มันก็เกิด
หน้าที่ที่จะต้องทำชัดเจนขึ้นมา คือสามารถทำให้เต็มเปี่ยมได้.

ทิสเบื่องหน้า บิดามารดา

ผู้มีพระคุณสูงสุด

ทิสเบื่องหน้า บิดามารดา, ขอให้รู้ความหมาย ว่าทำไม
 เอามาได้เบื่องหน้า? หมายความว่า จะต้องนึกถึงก่อนสิ่งอื่น
 นึกถึงมากกว่าสิ่งอื่น เหมือนกับมองอยู่ตรงหน้า, ตั้งอยู่ตรงหน้า
 แล้วก็มองอยู่ตรงหน้า. เดียวนี้พวกเราเป็นอย่างนั้นกันหรือเปล่า?

ในภาษาบาลีหรือภาษาธรรมะทางศาสนา ที่เขาเอามารดา
 มาก่อน ฉะนั้นอย่าประหลาดใจ ถ้าไปเห็นคำกล่าวเรียกมารดา
 บิดา ในภาษาบาลีทุกแห่งไป ถ้าในภาษาไทยก็บิดามารดา มัน
 กลับกันอยู่. ฉะนั้นถ้าในระหว่าง ๒ คนนี้ คือมารดากับบิดานี้
 มารดามาก่อนบิดาเสียอีก แต่ทั้งคู่เอาไว้ตรงหน้าก็แล้วกัน
 คล้ายกับต้องการให้ระลึกนึกถึงอยู่เสมอ ว่าเป็นหน้าที่ที่เราจะ
 ต้องปฏิบัติต่อมารดาและบิดานั้นอย่างยิ่ง อย่างเต็มความสามารถ
 แล้วก็อยู่เสมอ เพราะมันอยู่ตรงหน้า คือมองเห็นอยู่เรื่อย.

ถ้าถือหลักอย่างนี้ บิดามารดาก็เป็นผู้ที่เราถือว่ามีความ

สำคัญอย่างยิ่ง มีพระคุณสูงสุด จริงหรือไม่จริง? เพราะมารดาบิดานี้ช่วยกันให้กำเนิดเรามา, แล้วบิดามารดานี้ยึดหรือว่าช่วยชีวิตของเราไว้ตลอดเวลา ไม่ให้ตายเสีย; ฉะนั้นจึงมาก่อนใครๆหมด ก่อนบุตรภรรยา มิตรสหาย ครูบาอาจารย์ สมณพราหมณ์ ทาสกรรมกร อะไรนี้ มารดาบิดามาก่อน ความกตัญญู กตเวทิจึงพูดกันถึงมากที่สุด ในมารดาบิดา. เดียวนี้เราไม่ได้อบรมกันอย่างนี้ ไม่ได้สอนกันอย่างนี้ มันก็เลื่อนๆไป, เมื่อยังเป็นเด็ก ก็อาจจะรักบิดามารดาสุดชีวิตจิตใจ เสร็จแล้วก็ค่อยๆเลื่อนไป; นี้เอามาไว้ตรงหน้า อย่าให้มันลืมนิดได้.

บิดามารดาทำอะไรให้แก่เรา, เราจะต้องตอบแทนบิดามารดาอย่างไร? ถ้าไม่โง่เกินไป ก็คงจะมองเห็นเอง, ในพระบาลีก็มีกล่าวไว้เหมือนกัน แต่กล่าวไว้พอเป็นตัวอย่างเท่านั้น จะกล่าวให้หมดมันก็ไม่ไหว. มารดาบิดานี้ให้กำเนิดเรามา, สั่งสอนเรามา, เลี้ยงดูเรามา, เป็นอาจารย์คนแรก บุพพาจริยา ว่าอาจารย์คนแรกคือมารดาบิดา แล้วก็นี้ยังแถมผนวกความเป็นพรหมเข้ามาอีก ว่าพี่ห่มมา ปี มาตาปิโตร มารดาบิดานี้เป็นพระพรหมของลูก.

คุณเคยได้ฟังไหม แล้วเคยรู้สึกอย่างไรไหม? ว่ามารดาบิดาเป็นพระพรหมของเรา, หรือแม้แต่ว่ามารดาบิดาเป็นอาจารย์คนแรก ก็จะได้ไม่ได้เคยคิดนึกกรรมัง ต่อพุดขึ้นจึงจะนึกออกกรรมัง. ฉะนั้นคำว่ามารดาบิดา คือทิศเบื้องหน้านี้ จะต้องรวมพวกเทวดาพวกพรหมอะไรเข้าไว้ด้วย ในความหมายที่ว่าสูงสุดประเสริฐที่สุด แล้วตอบแทนพระคุณด้วยความกตัญญูกตเวทิต์ให้สมกัน; ถ้าใครนึกอย่างนี้แล้ว มันจะยอมมารดาบิดาทุกอย่างเลย.

เดี๋ยวนี้ก็มีแต่คนจะบังคับมารดาบิดาให้ยอม มันนำหัวกลายเป็นว่า เดี่ยวนี้ลูกมันมีพระคุณแก่พ่อแม่ ถ้าเป็นสมัยโบราณแล้ว พ่อแม่มีพระคุณแก่ลูก; เดี่ยวนี้ลูกเขาเรียกร้องว่าเขามีพระคุณแก่พ่อแม่ เขาเก่งกว่าพ่อแม่ เขาทำชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูลได้กว่าพ่อแม่ หรือทำให้พ่อแม่ได้มีชื่อเสียง. ที่เป็นอันธพาลก็ถึงกับว่า พ่อแม่เกิดเรามา ฉะนั้นต้องทำให้เราได้อย่างที่เราต้องการทุกอย่าง ถ้าไม่ได้ก็ไม่เรียกพ่อแม่, ให้เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ที่จะต้องตามใจเขาทุกอย่าง แล้วเขาก็ไม่ตามใจพ่อแม่; นี่เป็นอันธพาลขนาดหนัก คือทำให้ทิศเบื้องหน้านี้มีตมิด

ไปหมด ให้เหมือนกลางคืนไปเลย.

ให้นึกถึงข้อที่ว่า มารดาบิดาให้กำเนิดมา, เป็นอาจารย์คนแรก, แล้วเป็นพระพรหม คือว่ารักลูกไม่มีใครเท่า ต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาให้ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม.

ทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา

ผู้เป็นเพื่อนประพาศิธรรม

ทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา นี้มันก็มาที่หลัง แล้วก็มาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว จึงจะมีภรรยาสามีแล้วมีบุตร นี้ก็มาที่หลัง เอาไว้ข้างหลัง. คนโง่ๆก็มักจะกลับกันเสีย โดยเฉพาะคนอันธพาลมันก็กลับกันเสีย เอาลูกเอาเมียไว้ข้างหน้า เอาบิดามารดาไว้ข้างหลัง อย่าไปเอาอย่างมัน มันเป็นอันธพาลเกินไป เห็นแก่ภรรยาสามีมากกว่าบิดามารดา.

หน้าที่ก็คือว่า เราจะต้องประพาศิกระทำต่อบุตรภรรยาอย่างไร, บุตรภรรยาจะต้องประพาศิกระทำต่อเราอย่างไร; เขามีอยู่แล้วเป็นระเบียบ ไม่ต้องเอามาจระไนให้มันเสียเวลาใน

ที่นี้. แต่ผมอยากจะเสนอความคิด ที่มันแปลกออกไปกว่าที่เขา มีกันอยู่ ว่าให้กระทำแก่ภรรยาหรือสามีนั้น ว่าเป็นเพื่อน ประพฤติธรรมด้วยกัน ถ้าเห็นภรรยาสามี เป็นเพื่อนแสวง หาความเพลิดเพลินทางกามารมณ์แล้ว ไม่ดีกว่าสัตว์ เดรัจฉานเลย.

ภรรยาสามีต้องเป็นเพื่อนประพฤติธรรมด้วยกัน: ธรรมะอย่างโลก ๆ ก็ให้ชนะเรื่องโลก ๆ เรื่องทรัพย์สมบัติเกียรติยศชื่อเสียงอะไรนี้ มันชนะไป, ธรรมะฝ่ายสูง ก็เป็นเรื่องเจริญ ไปในทางมรรค ผล นิพพาน เพราะมันเป็นเพื่อนกันอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะไปด้วยกันได้ อย่าให้มันขัดขากัน. เรื่องในโลกนี้ก็ เป็นเพื่อนกัน เรื่องในโลกอื่นหรือเหนือโลกก็ให้มันเป็นเพื่อนกันไป; เดียวนี้คนมันไม่ดีกว่าสัตว์ แต่งงานกันเพียงเพื่อกามารมณ์ มัน ก็เป็นเพื่อนกันไม่ได้.

ถ้าเป็นมนุษย์จริงๆ มันต้องเป็นเพื่อนที่จะช่วยกัน ให้ หน้าที่มันสำเร็จง่ายลงไปครึ่งหนึ่งเลย เพราะ ๒ คนช่วยกัน ความยากลำบากก็เหลือ ๕๐ เปอร์เซ็นต์, บางที่มันจะดีกว่านั้น กระมัง ช่วยกันนี้มันคงจะมีผลดีกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์; เรื่องทำ

มาหากินก็เป็นเพื่อนกัน, เรื่องบำเพ็ญบุญกุศลก็เป็น
 เพื่อนกัน, เรื่องบรรลุนิพพานในชั้นสูงไปก็เป็นเพื่อนกัน,
 แล้วถ้าไม่สำเร็จก็ให้ลูกรับช่วง. แล้วมันก็มีลูกชนิดที่มีค่ามาก
 ไม่ใช่เพียงแต่กำเนิดออกมา เกิดออกมา แล้วก็สนุกสนานเล่นหัว
 รำเรงกันอย่างลูกสัตว์ ก็เหมือนกันอีกแหละ ลูกสัตว์เล็ก ๆ ก็เป็น
 ที่พอใจของสัตว์ที่เป็นพ่อแม่; เพียงเท่านั้นก็ไม่ดีกว่าสัตว์ ถ้าคน
 มีเพียงเท่านั้นไม่ดีกว่าสัตว์ ต้องให้เป็นเพื่อน เพื่อจะไปสู่จุดเบื้อง
 สูง แล้วถ้าว่าทำไมมันจะเสร็จในชีวิตนี้ ก็ให้ลูกมันรับช่วงไป.

นี้ความหมายของคำว่าบุตรภรรยาในชั้นอุคตมคติ จะต้อง
 เป็นอย่างนี้ แล้วเมื่อทำได้อย่างนี้แล้ว แม้จะเป็นทิศเบื้องหลัง
 มันก็สว่างไสวเป็นสวรรค์ขึ้นมาได้.

ทิศเบื้องซ้าย มิตรสหาย

ผู้ช่วยเหลือ

ทิศเบื้องซ้าย มิตรสหาย, ก็พูดกันอยู่แล้ว ว่าเรามันอยู่
 คนเดียวในโลกไม่ได้ พองานหนักหรือภาระหนักมันเกิดขึ้น

มิตรสหายก็เป็นเครื่องช่วยให้บรรเทาความทุกข์ยากลำบาก หรือทำให้สำเร็จประโยชน์ได้. นี่ก็เป็นลักษณะที่ดีกว่าสัตว์ เพราะสัตว์เขาก็ยังไม่ค่อยช่วยกัน หรือช่วยกันน้อยมาก. แต่คนนี้จะต้องช่วยกันอย่างที่ว่า อยู่ในโลกแล้วก็ต้องเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันทั้งนั้น; ฉะนั้นคำว่ามิตรนี้ มีความหมายลึกซึ้งหรือกว้างขวาง มากกว่าที่คุณธรรมดาสามัญเขารู้สึกกัน. เดี่ยวนี้เรื่องของมิตรนี้มันเลวลงมาก จนกระทั่งเป็นมิตรกันแต่ทางไม่ดี ทางที่ดีมันหายาก เพราะต่างฝ่ายต่างเป็นทาสของวัตถุนิยมไปเสีย.

คำว่ามิตร ก็แปลว่าผู้ที่มีความรัก คือมีเมตตาต่อกัน, คำว่าสหายนี้มันแปลว่าไปด้วยกัน หรือไปร่วมกัน คือต้องหมายความว่ามีจิตใจที่ดีต่อกัน, มีคำว่าสุหัชชา นี้ก็แปลว่าเพื่อนเหมือนกันแหละ คือมีใจดีต่อกัน, แล้วมีคำว่าสัมมะ เขาแปลว่าเพื่อน อย่างนี้แปลว่าเสมอกัน อะไรมันก็เสมอกัน โดยจิตใจ โดยการกระทำ นี้ก็เรียกว่าสัมมะ ก็แปลว่าเพื่อน. คำว่าเพื่อนในภาษาไทยนี้ มีคำในภาษาบาลีหลายคำ ล้วนแต่เป็นความหมายที่น่าสนใจทั้งนั้น คือมันช่วยได้จริง มีเมตตาต่อกัน, มี

ความรักใคร่ต่อกัน, ไปไหนไปด้วยกัน, มีอะไรๆเสมอกัน นี่เอาไว้ข้างซ้าย.

ทีนี้คำว่า ซ้าย มันก็ไม่ใช่เลย ถ้าเอาภาษาบาลีเป็นหลักแล้ว คำว่าซ้ายไม่ได้เลยเลย. คุณทราบไหมว่ามันคืออะไร? มันว่า *อฺตุร* ภาษาไทยที่แปลมาแล้วนะ ตัวบาลีแท้ๆมันเป็น *อฺตุตฺร* *อฺตุตฺร* มาเป็น *อฺตุร*, *อฺตุตฺร* แปลว่ายิ่ง อย่างยิ่ง อย่างสุดยอด คำว่า *อฺตุตฺร*. ทิศข้างซ้ายก็คือทิศอย่างยิ่ง มันไม่ใช่เลย หรือไม่ใช่ว่ามันจี๋มือ ซ้าย จี๋ซ้าย จี๋มือซ้ายเขาถือว่ามันแล้ว นั้นมันเป็นเรื่องความ หลอกของภาษาที่ใช้กันผิดๆ นี่ถ้าว่าทิศ *อฺตุตฺร* แล้วมันไม่ได้ต่ำเลย มันสูง มันเหนือ, คำว่า *มิตร* ก็ไม่ได้ต่ำ ทั้งที่ว่าจัดไว้ทางข้างซ้าย.

มิตรต้องมีหน้าที่กระทำแก่กันและกัน ตามสมควรแก่ ความเป็นมิตร ความหมายคือช่วยกันให้สำเร็จประโยชน์: ประโยชน์อย่างในโลกนี้ ก็เป็นมิตรอย่างในโลกนี้, ประโยชน์ เพื่อโลกอื่นโลกหน้า ก็มิตรเพื่อโลกอื่น, ถ้าบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็เป็นกัลยาณมิตรที่สูงที่สุด. ฉะนั้นจึงอยู่ในจำพวกที่ว่า ขาดไม่ได้ เพราะว่ามีหลายอย่าง หรือเกือบจะทุกอย่าง ที่ถ้าได้ ความช่วยเหลือของคนที่เป็นมิตรแล้ว มันดีมาก เร็วมาก; รู้จัก

ทำหน้าที่ตอบแทนแก่กันและกันให้ดี. คำว่ามิตรนี้ควรจะรวม
 แยกแปลกหน้าเข้าไปด้วย ถ้ามาในฐานะที่เป็นมิตร เดียวจะว่า
 แยกนี้เอาไว้ที่ไหน ก็อยู่ในคำว่ามิตรนี้.

ทิสเบื่องขวา ครูบาอาจารย์

ผู้เปิดประตู

ทิสเบื่องขวา ครูบาอาจารย์ คำว่าทักษิณแปลว่าเบื่องขวา,
 คำว่าทักษิณนี้เป็นชื่อของความถูกต้อง นี่เอาครูบาอาจารย์ไปไว้ที่
 นั้น เป็นผู้สั่งสอนความถูกต้องให้แก่กุลบุตร. เดียวนี้คนมัน
 ไม่ได้นับถือครูบาอาจารย์อย่างปุชฌีณบุคคล เหยียบครูบาอาจารย์
 ลงไปเป็นลูกจ้าง ด้วยความโง่ของใครประเดมิเริ่มแรกก็ไม่ทราบ,
 เดียวนี้มันเจริญ ระบาดมาก ที่เหยียบครูบาอาจารย์เป็นลูกจ้าง
 ไม่ใช่ปุชฌีณบุคคลแล้ว; พุดไปเดี๋ยวก็จะไปดำวัฒนธรรมตะวัน
 ตกเข้าอีก มันมาจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่เคารพครูบาอาจารย์
 อย่างชนิดที่ตะวันออกเขาเคยเคารพกัน.

เราสนใจสัก ๒ คำนี้ก็จะพอ แต่มันมีคำเนื่องกันมากนะ

เช่นครุณีก็มี, อุปัชฌาย์ก็มี, อาจารย์ก็มี. คำว่า ครุ ถ้าตีคชัน-
 นารีธรรมดาประเทศอินเดีย เขาแปลคำว่าครุว่า ผู้นำทางวิญญาน;
 แต่รากศัพท์ของคำๆนี้ เมื่อค้นลึกกันเข้าไปเขาก็พบว่ามันแปลว่า
 ผู้เปิดประตู. คำว่าครุนี้แปลว่าผู้เปิดประตู จากที่มีดออกไปสู่
 ความสว่าง แต่ก็ความหมายเดียวกันแหละ กับว่าผู้นำในทาง
 วิญญาน ก็คือเปิดประตูแห่งแสงสว่าง.

แต่ผมอยากจะเอาความหมายชั้นที่ ๒ เข้ามาอีก ให้มัน
 ปฏิบัติง่าย ก็แปลว่า ผู้มีพระคุณหนักอยู่บนศีรษะของคนทุก
 คน ครุจะได้เป็นปุชณียบุคคล. อยากจะให้มันเอียงมาหาคำว่า ครุ
 ที่แปลว่าหนัก คือพระคุณของท่านมันหนักเหลือประมาณ มาก
 เหลือประมาณ, แล้วก็อยู่บนศีรษะของคนทุกคนที่เป็นศิษย์
 ต้องตอบแทน ในฐานะที่ว่าครุนี้เป็นปุชณียบุคคล เราจะต้องตอบ
 แทนให้สมกัน.

ที่นี้ คำว่าอาจารย์ แปลว่าผู้ฝึกมรรยาทหรือความ
 ประพฤติทั่วไป ไม่เคยสูงขึ้นไปถึงว่าเป็นผู้นำทางวิญญานตัว
 หนังสือคำนี้ ผู้ที่อบรมมรรยาทให้ถูกต้อง มันก็ไม่ซ้ำกันกับคำว่า
 ครุ ความหมายก็แยกออกไป.

ยังมีคำว่าอุปชฌายะอีกคำหนึ่ง ซึ่งควรจะสนใจ ในทาง พุทธศาสนาโดยเฉพาะในหลักของพระวินัย อุปชฌายะถ้าแปล ตามตัวหนังสือ นั้น แปลว่าผู้นำเข้าไปหาสงฆ์. กุลบุตรจะต้อง พึ่งเลี้ยงผู้ที่เป็นอุปชฌาย์ ในฐานะที่ว่าจะจะเป็นผู้นำเข้าไปหาสงฆ์ เพื่อให้สงฆ์ทั้งหลายยอมรับกุลบุตรคนนั้นให้เป็นภิกษุในหมู่สงฆ์.

ถ้าโดยพฤตินัยแล้ว อุปชฌาย์คล้ายๆกับผู้รับประกัน ต่อ คณะสงฆ์ทั้งหลาย ว่าจะบังคับบัญชาปกครองคนบวชใหม่นี้ ให้ดี ที่สุด ไม่ให้เสียหาย ไม่ให้เกิดเสียหายขึ้นในหมู่สงฆ์; รับรอง อย่างนี้แล้ว สงฆ์จึงให้อุปสมบทแก่คนนั้น เป็นภิกษุเพราะสงฆ์ ให้อุปสมบทแก่คนนั้น โดยมีอุปชฌายะเป็นผู้ค้ำประกัน ว่าจะดูแลบุคคลนี้ไม่ให้ทำเสียหายขึ้นในคณะสงฆ์. ฉะนั้นอุปชฌายะ จึงเป็นผู้ที่พระใหม่จะต้องพึ่งเลี้ยง ตามความหมายของคำว่า อุปชฌาย์ คือเข้าไปพึ่งเลี้ยง คอยดูอยู่ทุกกระเบียดนิ้ว ทุกเวลา ทุกนาที เพื่อให้ได้รับคำสั่งสอนที่ถูกต้องและปลอดภัย ไม่ทำ ความเสียหายขึ้นมาได้; นี่คืออุปชฌายะ ในภาษาพระวินัยใน พุทธศาสนาเรา คือศิษย์ต้องพึ่งเลี้ยง ด้วยการเอาอย่าง. ฉะนั้นอาจารย์ที่ทำตัวอย่างก็เลยเรียกว่าอุปชฌาย์ อย่างสอน

คนตรีอะไรเหล่านี้ ก็เรียกว่าอุปัชฌาย์หมด คือศิษย์จะต้องฟัง
 เล็งแล้วทำตามอย่าง ก็แปลกจากที่เราเข้าใจ ว่าอุปัชฌายะกลายเป็น
 เป็นครูสอนอาชีพอะไรก็ได้.

เอาเป็นว่า จะเรียกว่าครู หรืออุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ หรือ
 อย่างอื่นก็ตามเถอะ ความหมายมันมาจากคำว่า ผู้เปิดประตูทาง
 วิทยุญาณแหละ. แม้จะสอนหนังสือ ก.ข.ก กา นี้ ก็ขอให้ถือว่า
 เป็นผู้เปิดประตูทางวิทยุญาณ เพราะก่อนนี้เด็กมันโง่ ขนาดที่จะรู้
 ก.ข. สักตัวหนึ่งก็ไม่มี มันก็มีวิทยุญาณที่ตกต่ำ แต่ว่าได้สอน ก.ข.ก
 กา สอนอะไรไปตามเรื่องตามราวในอันดับแรกชั้นอนุบาล มันก็
 เป็นผู้เปิดประตูทางวิทยุญาณเหมือนกัน. แต่ความหมายที่แท้จริง
 ที่เต็มรูปเต็มร่างของคำๆนี้ ก็คือหมายถึงเปิดประตูทาง
 วิทยุญาณที่สูงขึ้นไป ถึงจุดสูงสุดที่มนุษย์ควรจะไปถึง. ถ้า
 เป็นพุทธศาสนาก็หมายถึงนิพพาน, หรือศาสนาฮินดูก็หมายถึง
 พรมาตมัน, เป็นศาสนาอื่นก็ถึงพระเจ้าถึงอะไรไปตามเรื่อง
 แล้วแต่ใครจะใช้คำว่าอะไร มันมีความหมายตรงกันหมด ก็ตรงที่
 ว่ามันเป็นสิ่งสูงสุดไม่มีอะไรสูงกว่านั้น.

ฉะนั้น ครูก็เป็นผู้เปิดประตู ให้ดวงวิทยุญาณของลูกศิษย์

ทั้งหลาย เดินไปได้ถูกทาง ไปถึงจุดหมายปลายทาง นับตั้งแต่ว่า
 'ไม่รู้หนังสือก็รู้หนังสือ, ทำงานไม่เป็น ทำอาชีพไม่เป็น ก็ทำ
 อาชีพเป็น, รู้จักทำบุญทำทาน, กระทั่งปฏิบัติธรรมะละกิเลส
 แล้วก็ไปนิพพานได้; นี่ครูบาอาจารย์มีพระคุณเท่าไร คุณก็ไป
 คำนวณดูเองซิ. เดียวนี้มันก็จะไม่มีครูบาอาจารย์ เพราะเหตุ
 อะไรที่สุดแท้ เพราะมันเหลวไหลทั้ง ๒ ฝ่ายก็ได้; แต่เราจะ
 ต้องยอมรับผิดชอบ จะไม่ทำให้เหลวไหล จะทำให้มันดีอยู่เสมอ
 มีความเป็นครูบาอาจารย์ กับมีความเป็นลูกศิษย์ที่เชื่อฟัง.

คำว่าสิก หรือสิกขา ศึกษานี้ก็ตาม มันแปลว่าผู้เชื่อฟัง
และทำตาม ไม่ใช่ว่าฟังเฉยๆ ต้องทำตาม ถ้าไม่ทำตามก็ไม่
 เรียกว่าเชื่อฟัง. เป็นศิษย์ที่ดี ก็เชื่อฟังเต็มที่ เป็นครูบา
 อาจารย์ที่ดี ก็เปิดประตูให้เขาเต็มที่ นี่ทิศเบื้องขวา คำว่าขวา
 มาจากคำว่าทักษิณ ทักษิณแปลว่าถูกต้อง.

ทิสเบื่องบน สมณพราหมณ์ ผู้เป็นที่ฟังของโลก

นี่เราได้ ๔ ทิศในลักษณะแบบราบ ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างซ้าย ข้างขวา. ที่นี้ก็เหลือดูทิศข้างบน มีคำว่าสมณพราหมณ์ แต่จะต้องรวมถึงทุก ๆ จำพวกทุก ๆ สถาบันที่อยู่เบื่องบนด้วย; เดี่ยวจะเกิดถามขึ้นมาว่าพระเจ้าแผ่นดินอยู่ไหนล่ะ ก็ต้องจัดว่าเป็นฝ่ายที่เป็นเบื่องบนด้วยกัน.

สมณพราหมณ์คำนี้ก็ดูจะเข้าใจยาก เพราะว่าคำแต่ละคำนี้มันหลายระดับ หรือว่าอย่างน้อยเป็นภาษาคนภาษาธรรม. สมณะนี่ไม่ค่อยจะเข้าใจยาก เพราะมันแปลว่าความสงบ, ผู้ที่มีกิเลส หรือมีบาปอันสงบรำงับแล้ว ก็เรียกว่าสมณะ เป็นตัวอย่างที่ดีหรือว่าเป็นมิ่งขวัญของโลก เพราะว่าเป็นผู้ที่สามารถชนะกิเลส ชนะพญามาร ปรากฏอยู่เป็นหลักเป็นปัทมฐานอยู่ในโลกนี้; สมณะคืออย่างนี้.

ที่นี้คำว่าพราหมณ์นั้น พวกคุณจะรู้จักกันแต่เพียงว่า มีผม

มวย แล้วทำพิธีรีตองต่างๆตามแบบไสยศาสตร์ มันก็ถูกเหมือนกันแหละ พราหมณ์ในประเทศไทย. แต่ในภาษาบาลีพราหมณ์นี้แปลว่า มาจากพรหมหรือสูงสุดอย่างพรหม เป็นผู้แทนของพรหมก็ได้, แต่ในพุทธศาสนาคำว่าพราหมณ์นี้ก็แปลว่าผู้มีบาปอันลอยแล้ว คือลอยบาปเสร็จแล้ว หมายถึงพระอรหันต์.

นี้ฝ่ายศาสนาพราหมณ์ เขาจะลอยบาปกันอย่างไรก็ไม่ทราบไม่ได้สนใจเขา, ในพุทธศาสนานี้ก็ว่า ลอยบาปหรือว่าลอยบาปได้แล้ว ก็คือพระอรหันต์เท่านั้น ไม่มีใครอื่นที่จะเป็นผู้ลอยบาปไปเสียหมดแล้ว ก็หมายถึงพระอรหันต์นั่นเอง. สมณะใช้ได้แก่คนทั่วไป แต่ว่าพราหมณ์ใช้ได้แก่พระอรหันต์ จำกัดลงไปเลย; มีพระพุทธรูปมากมาย ที่ระบุว่า พราหมณ์คือพระอรหันต์ หรือพระอรหันต์นั้นคือพราหมณ์, หรือมีความสำคัญในฐานะที่จะดูหมิ่นไม่ได้ ต้องยกไว้ข้างบนเสมอ จะตีเสมอก็ยังไม่ได้ แล้วจะดูหมิ่นก็ยิ่งไม่ได้.

คำกล่าวที่เป็นภายิตทั่วไป แม้นอกพุทธศาสนานี้ก็ยังมีกล่าว ที่ว่าพระอรหันต์นั้นก็อยู่ในจำพวกที่ไปทำเล่นๆไม่ได้ ดู

หมิ่นไม่ได้. เขายกตัวอย่างไฟ ยกตัวอย่างยาพิษ ยกตัวอย่าง
พญานาค หลากๆอย่าง ว่าเป็นสิ่งที่ไปทำเล่นกะมันไม่ได้ พระ
อรหันต์นี่อยู่ในจำพวกนั้นเหมือนกัน, ถ้าไปทำเล่นกะพระ
อรหันต์อย่างนี้ ก็หมายความว่าไปเล่นกับไฟ ไปเล่นกับยาพิษ
ไปเล่นกับพญานาคนั้นเลย. มีความหมายไปในทางว่า ให้อยกขึ้น
ไว้ ในฐานะที่ไม่ใช่บุคคลที่ทำเล่นๆ.

แต่ความหมายของคำว่าสูงในที่นี้ หมายถึงสูงทางจิตทาง
วิญญาณ ถ้าใครไปลบหลู่เข้า ก็คือไม่รู้จัก แล้วคนนั้นมันก็ต้อง
ตกต่ำ หรือเป็นอันธพาลนั่นเอง; ถ้าสูงอย่างโลกๆ เป็นเจ้านาย
เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินนี้ ไปทำเล่น อย่างกับสมัยโน้นแล้ว ก็คือตาย.

นี้เรียกว่าทิสเบื่องบน สมณพราหมณ์จะทำอะไรให้แก่เรา
เราจะตอบแทนอะไรแก่สมณพราหมณ์ ก็พอจะเดาได้, ต้องเคารพ
ต้องสนับสนุน หรือว่าจะต้องรักษาไว้ให้ยังคงมีอยู่ในโลก
เพื่อเป็นที่พึ่งของโลก. พระพุทธเจ้าก็รวมอยู่ในคำๆนี้รวม
อยู่ในทิสนี้ พระธรรม พระสงฆ์ก็รวมอยู่ในคำๆนี้หรือทิสนี้
คือทิสเบื่องบน.

ทิสเบื้องล่าง ทาสกรรมกร ผู้ที่ต้องเมตตา

เอ้า ทีนี้ทิสสุดท้าย คือทิสเบื้องล่าง ทาสกรรมกร เขา
ระบุไว้อย่างนั้น แล้วผมก็ถือโอกาสรวมเข้าไปอีกบางอย่าง เช่น
ว่าสัตว์เลี้ยง วัว ควาย นี่ก็ต้องรวมเข้าไปในทิสนี้ แม้แต่สุนัข
และแมวก็ตาม ในบาติระบุแต่ทาสหรือกรรมกรเท่านั้น.

คำว่าทาส หรือคำที่คล้ายกันนี้ หมายถึงที่เขาเป็นทาส
ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง, ส่วนคำว่ากรรมกรนั้น เขาไม่
ได้เป็นทาส เพียงแต่เขารับจ้าง; ฉะนั้นคำว่าทาสกับคำว่า
กรรมกรก็ต่างกันอยู่ ในความหมายนี้. แต่แล้วก็เหมือนกันใน
ความหมายที่ว่า จัดไว้เป็นทิสเบื้องล่าง ซึ่งกุลบุตรนั้นจะต้องก้มดู
ถ้าเป็นสมณพราหมณ์ ก็ต้องแหงนดู, ถ้าเป็นทาสกรรมกรก็
ต้องก้มดู คือเอาใจใส่ อย่าให้มันเป็นอันตราย เป็นระส่ำระสาย
อะไรขึ้นมาจากเบื้องล่าง; เมื่อเราสงเคราะห์ทาสกรรมกรคือ
ทาสกรรมกรก็ตอบแทนตามสติปัญญาของเขา.

สำหรับคำว่าทาสนั้น คุณอย่ามองไปในแง่ร้าย เลวร้ายส่วนเดียว มันเป็นทาสโดยความสมัครใจก็มี, หรือถ้าเราไปหลงรักเข้า มันก็เป็นทาสทันที รักผู้หญิงก็เป็นทาสผู้หญิง รักผู้ชายมันก็เป็นทาสผู้ชาย อย่างนี้มันก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง. ทาสด้วยความรักอย่างนี้ มันไม่มีการทารุณอะไร มีแต่ความเมตตาปราณีน่าเอ็นดู; แต่ว่าแม้จะเป็นทาสที่ซื้อมาด้วยเงิน ก็ต้องไม่ดูหมิ่น จงนับถือความที่เขาเป็นมนุษย์, ความที่เขาเป็นคนไซคร้าย ช่วยตัวเองไม่ได้ นี่ก็ต้องยิ่งสงสารเขา.

ก็จัดให้ถูกต้องแม้กระทั่งทิศเบื้องต่ำเบื้องสูง คือทาสกรรมกรแล้ว ก็เป็นอันว่าทิศทั้ง ๖ นี้มันรุ่งเรืองสว่างไสว ทำความพอใจ สบายอกสบายใจให้แก่บุคคลนั้น เหมือนกับว่าอยู่ในสวรรค์; ฉะนั้นการเปิดสวรรค์หรือสร้างสวรรค์ขึ้นมา ก็คือการปฏิบัติให้ถูกต้องในทิศทั้ง ๖ นี้แน่นอน.

ทีนี้สำหรับคำว่า โห้วหรือบุชาติศทั้ง ๖ นี้ก็มีความหมายชัดคือทำให้เป็นสวรรค์ขึ้นมา ก็มีคำอีกคำหนึ่งว่า อย่าให้เกิดช่องโหว่ หรือบกพร่องในทิศทั้ง ๖ นี้ ก็อย่าทำผิด แล้วเกิดช่องโหว่คืออันตรายอบายมันจะพลุ่งขึ้นมา ไม่ให้เกิดมีโทษขึ้นมา, ไม่ให้

ใครติเตียนได้ นี่ก็ได้ ไม่ให้ผู้รู้ติเตียนได้ ในการประพาดติต่อทศทั้ง ๖ นี้ นั้นแหละคือไม่มีช่องโหว่ละ. ในที่สุดก็เป็นสวรรค์ของคนนั้นไป เพราะว่าทศทั้ง ๖ นี้รุ่งเรืองสว่างไสว เต็มไปด้วยประโยชน์, เต็มไปด้วยอานิสงส์, เต็มไปด้วยความดีความงามทั้งนั้น.

นี่เรียกว่าเปิดสวรรค์ในอันดับแรกของจรมราวาส ด้วยการใช้ธรรมศาสตร์ ให้ถูกต้องทุกทิศทุกทางในทศทั้ง ๖ นี้ ก็เป็นเป้าหมายอันดับที่ ๒ ก็ได้, เป้าหมายอันดับแรกปิดอบายเสีย เป้าหมายอันดับที่ ๒ เปิดสวรรค์ขึ้นมา แล้วก็ด้วยการใช้ธรรมศาสตร์อีกนั่นเอง.

นี่การบรรยายในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้ก่อน.

มาตา ปิตา ทิสา ปุพฺพา

ทิสเบ็องหน้า มารดา บิดาเรา

อาจารย์ ทักษิณา ทิสา

อาจารย์เล่า เบ็องขวา อย่าหลงไหล

ปุตฺตทารา ทิสา ปจฺจา

ทิสเบ็องหลัง เมียลูก ชั่งผูกใจ

มิตตามจฺจา จ อุตฺตรา

ทิสเบ็องซ้าย ญาติสนิท และมิตรปวง

ทาสกมฺมกรา เหฎฺฐา

ทิสเบ็องต่ำ บ่าวไพร่ รับใช้ตน

อหฺธํ สมณพฺราหฺมณา

ทิสเบ็องบน สงฆ์ชี มีบุญหลวง

เอตา ทิสา นมสฺเสยฺย

ทิสเหล่านี้ ฟังสักการ และบาลบวง

อลมตฺโต กุเล คีหี.

ผู้เด่นดวง ฆราวาส อย่าพลาดเอย.

คาถา กษัตริย์

- ๑) พวกรเราเอ๋ย ลงระดม ฟ้าสี ๗
อย่าให้คน หรือดี แบ่งรักได้
ทำไม่ดี เขาก็ อยู่กะใจ
คนทั่วไปพากันช่วย ฟ้าทวยแสง
- ๒) ทาคน^๒ ทาคน^๑ แข่ง อยู่ใจ
แล้วจะเป็น อย่างไร ใครรู้เรื่อง?
มีผลจะค่อย อังกว่าช่วย? หรือรุ่งเริ่ม?
พระกระเสื่อง หรือจะดับเมื่อ รัชการม?
- ๓) ที่ไหนนอน นี่ไม่ทอน ความเร็ว
ต้องก่อเป็น ร้อนคลั่ง วันหลัง คัก
เป็นนรก อยู่ใจ ให้รู้
ดีแห่งคัก คนแข่งคัก ทำในช่วย ๗

รายนามผู้ร่วมบริจาคค่าพิมพ์

ท.พ.สัมฤทธิ์ - ท.ญ.วันเพ็ญ มโนมัยอุดม	1,000
คุณวีรสิทธิ์ มโนมัยอุดม	
คุณสุรวิทย์ มโนมัยอุดม	
คุณสุธานันท์ ฮุนตระกูล	500
คุณพริ้มเพรา ธรรมวิญญา	500

รายชื่อหนังสือ ชุดหมุนล้อ

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	พระพุทธคุณคำกลอน	๔	๓๒	สิ่งแรกที่จะต้องรู้จักนั่นคือ		๔๗	อคติมมยคาทาท่ควรเจริญ	
๒.	การศึกษาคืออะไร?	๑		ความทุกข์	๑		กันไว้บ้าง และอคติมมยคา	
๓.	การงานคืออะไร?	๑	๓๓.	การหมดความเห็นแก่ตัว			ช่วยได้ในทุกกรณี	๑
๔.	ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร?	๑		คือหมกหมัก	๑	๔๘	เรื่องที่ต้องรู้ หรือควรรู้	๑
๕.	สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตมนุษย์	๑	๓๔.	ชีวิต คือชนิดที่ห้ามใช้ความ	๑	๔๙.	อิมปิปัจจัยตาในฐานะทั่วไป	
๖.	ปัญหาที่เกิดจากการศึกษา		๓๕.	อคติมมยคาทาท	๒		แห่งพระพุทธศาสนา	๑
	ไม่สมบูรณ์แบบ		๓๖.	อคติมมยคาประยุกต์	๒	๖๐.	อคติมมยคา	๑
๗.	ปารวณ และธรรมะในฐานะ		๓๗	อคติมมยคาใช้ทำอะไรได้บ้าง	๒	๖๑.	การสืบอายุพระพุทธศาสนา	๑
	สิ่งที่ต้องศึกษา	๑	๓๘.	เด็กจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต	๑	๖๒.	สุดยอดของความถูกต้อง	
๘.	ชาติในปฏิสังขณูปาท	๑	๓๙.	คู่มืออ่านปทานสติภาว			คือ นิทาน	๑
๙.	ทางออกที่ ๓ แห่งยุคปัจจุบัน	๑		อย่างสมบูรณ์แบบ	๒	๖๓.	พระคุณของแม่	๑
๑๐.	การบวชคืออะไร?	๑	๔๐.	การใช้อ่านปทานสติให้เป็น		๖๔.	ประมวลรูปแบบแห่งสากล	
๑๑.	ศาสนาคืออะไร?	๑		ประโยชน์ในบ้านเรือน	๒		พรหมจรรย์	๑
๑๒.	ตัวตนคืออะไร?	๑	๔๑.	บทช่วยจำสำหรับเรื่องอคติมมยคา	๑	๖๕.	การตกอยู่ใต้อานาจของ	
๑๓.	อาภัพานสติภาวณ	๑	๔๒.	อคติมมยคา กับ สันติภาพ	๑		ระบบประสาท	๑
๑๔.	ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา		๔๓.	พระวิเศษที่ท่าแห่งหลาย		๖๖	คัมภีร์	๑
	ทั้งชนิดที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน	๑		ยังไม่รู้จัก	๒	๖๗.	มนุษย์ท่าสงครามกับ	
๑๕.	คุณพระไม่ตาย	๑	๔๔.	การหลนนาชีวิตโดยพระโค			พระธรรมหรือพระเจ้า	๑
๑๖.	คุณพระไม่ตายและเกิดมรทาใหม่?	๑		ลักษณะจัดเป็นอติมมโย	๑	๖๘.	ปทานุกรมธรรมะสำหรับชาวบ้าน	๑
๑๗.	ความรักดี	๑	๔๕.	ปฎิหาริย์แห่งอคติมมยคา		๖๙.	ถักนิตริฎโก	
๑๘.	เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า	๑	๔๖	สหายธรรมของอคติมมยคา		๗๐.	ชีวิตคือการลงทุนเพื่อผล	
๑๙.	ครูคือผู้ทำหน้าที่สร้างโลก	๑		และอคติมมยคาแก้ปัญหา			อันสูงสุด	๑
๒๐.	การทำวิเศษแบบโบราณ	๑	๔๗	พระพุทธเจ้าที่ท่านยังไม่รู้จัก		๗๑.	ธรรมศาสตร์ในขั้นที่	
๒๑.	ประมวลปรมัตถธรรมที่คน			และอุดมคติของความเป็นแพทย์		๗๒.	จะสามารถช่วยโลกได้	
	ธรรมศาสตร์ควรรทวณ	๑	๔๘	การเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์		๗๓.	ความวิเวกเป็นสุข	
๒๒.	โลกอื่น	๑		จริง และพระพุทธเจ้ามีอยู่ใน			ความไม่เบียดเบียนเป็นสุข	๑
๒๓.	ความเกิดแห่งทุกข์ และ		๔๙.	ทุกหนทุกแห่ง		๗๔.	ธรรมศาสตร์ในการรักเกิด	
	ความไม่เกิดแห่งทุกข์	๑	๕๐.	ชีวิตที่ไม่เคยขาดเกิด	๑		มรอันดับแรก	๑
๒๔.	นิรวัน	๒		ให้รอดอยู่ได้	๑	๗๕.	พุทธศาสนานำได้สอนให้หยุด	
๒๕.	วันครู	๑	๕๑	เด็กอายุแถมอายุอยู่กับอคติมมยคา	๒		หรือคิดเพียงแค่ว่าคิด และ	
๒๖.	แผ่นดินอาบคือดวงขวัญ		๕๒.	ความไม่เห็นแก่ตัวและ		๗๖.	สุดยอดที่มนุษย์จะไปถึงได้	
	แผ่นดินธรรม	๑		ความสุขตามระดับ	๑		คือความเป็นพระอรหันต์	๑
๒๗.	เมื่อพอใจในหน้าที่ ที่กำลัง		๕๓.	อารมภ์กถาของการเด็กอายุ	๑	๗๗.	ธรรมศาสตร์ที่พระองค์จริง คือ	
	กระทำ ก็มีธรรมะ อยู่ ณ			พระรัตนตรัยนั่นแหละคือ			พระธรรม - เห็นปฏิสังขณูปาท	
	ที่นั่นเอง เมื่อไม่รู้จักตัวเอง		๕๔.	ตัวพุทธศาสนา	๑	๗๘.	คือ เห็นพระพุทธเจ้า	
	ก็ไม่รู้ว่าคนควรจะมีหน้าที่อะไร	๑	๕๕.	ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่		๗๙.	มร	
๒๘.	ความเป็นพระอรหันต์	๑		เป็นพื้นฐานของชีวิต	๑	๘๐.	ธรรมศาสตร์ในการปิดอบบ	
๒๙.	ธรรมะคุ้มครองโลก	๑	๕๖	อริยสังและอคติมมยคาทาท			ธรรมศาสตร์ในการปิดสวรรค์	๑
๓๐.	ศุภของชีวิต กับ เสน่ห์ของศุภ	๑		และอคติมมยคาทาทธรรมจักร	๑			
๓๑.	กระแสดแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก	๑						

ธรรมศาสตร์ในการเปิดสวรรค์

- สวรรค์คือเป้าหมายอันดับที่ ๒ ที่ต้องใช้ธรรมศาสตร์ทำให้มีขึ้นมา.
- ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่มี ๒ ฝ่าย คือ ปหัตถ์พหุธรรม ฝ่ายที่ต้องละ และ ภาเวตถ์พหุธรรม ฝ่ายที่ต้องทำให้เจริญ.
- ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้จะขนานคู่กันไป: ต้องละชั่วเสียก่อนจึงจะทำดีได้, ละอบายมุข ได้ก็เป็นการปิดอบาย แล้วก็ทำทิสทั้ง ๖ ให้ถูกต้องก็เป็นการเปิดสวรรค์.
- ทิสทั้ง ๖ เป็นเรื่องสำหรับฆราวาส ปัญหาสังคมรอบด้าน ได้แก่ทิสรอบตัว.
- คนที่บัญญัติเรื่องการไหว้ทิสทั้ง ๖ คงจะมีเหตุผลที่ดี แต่ต่อมากลายเป็นเรื่อง ขลัง เรื่องศักดิ์สิทธิ์.
- พระพุทธเจ้าไม่ประณามว่าผิด แต่ตรัสบอกวิธีไหว้ทิสที่ถูก.
- ทิสที่ ๑ ทิสเบื้องหน้า บิดามารดา ผู้มีพระคุณสูงสุด จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ในทุกแง่ทุกมุม.
- ทิสที่ ๒ ทิสเบื้องหลัง บุตรภรรยา ซึ่งมาทีหลังบิดามารดา จะต้องถือเป็นเพื่อน ประพฤติธรรมด้วยกัน ทั้งเรื่องในโลกและเหนือโลก ถ้าทำไม่สำเร็จก็ให้ลูกทำต่อ.
- ทิสที่ ๓ ทิสเบื้องซ้าย มิตรสหาย จะต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.
- ทิสที่ ๔ ทิสเบื้องขวา ครูบาอาจารย์ ผู้เปิดประตูทางวิญญาน ตั้งแต่ชั้นต้นๆ จนถึงชั้นสูงสุดที่มนุษย์ควรจะไปถึง ต้องเชื่อฟังและทำตาม.
- ทิสที่ ๕ ทิสข้างบน สมณพราหมณ์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และ พระเจ้าแผ่นดิน อยู่ในทิสนี้ จะต้องรักษาให้คงไว้ เพื่อเป็นที่พึ่งของโลก.
- ทิสที่ ๖ ทิสข้างล่าง ทาสกรรมกร รวมทั้งสัตว์เลี้ยงด้วย จะต้องเมตตา ดูแล เอาใจใส่ อย่าให้เป็นอันครายขึ้นมา.
- เมื่อใช้ธรรมศาสตร์ ให้ถูกต้องในทิสทั้ง ๖ นี้ ก็คือการเปิดสวรรค์นั่นเอง.